

РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМЗАГРОЗИ ТА РИЗИКИ: ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ
МЕТОДІВ ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ У ПРОЦЕСІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИTHREATS AND RISKS: EXPEDIENCY OF USING RISK ASSESSMENT
METHODS IN ENSURING THE ECONOMIC SECURITY
OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

У статті наведено класифікацію загроз та ризиків економічній безпеці закладів вищої освіти з урахуванням її взаємозв'язку з ризиками. Досліджено наявні методи оцінювання ризиків з погляду доцільності їх використання для оцінювання економічної безпеки закладів вищої освіти. Зроблено висновок про доцільність розроблення методичного підходу до оцінювання ризиків економічної безпеки закладів вищої освіти.

Ключові слова: загрози, ризики, методи оцінювання ризиків, заклади вищої освіти, економічна безпека, економічна безпека закладів вищої освіти.

В статье приведена классификация угроз экономической безопасности с учетом ее взаимосвязи с рисками. Исследованы существующие методы оценки рисков с точки зрения целесообразности их использования для оценки экономической безопасности учреждений высшего образования. Сделан вывод о целесообразности разработки методического подхода к оценке рисков эко-

номической безопасности учреждений высшего образования.

Ключевые слова: угрозы, риски, методы оценки рисков, учреждения высшего образования, экономическая безопасность, экономическая безопасность учреждений высшего образования.

In the article the classification of threats and risks to the economic security of higher education institutions, taking into account its relationship with risks is presented. Existing methods of risk assessment from the point of view of the expediency of their use for assessing the economic security of higher education institutions are researched. The conclusion on the expediency of developing a methodological approach to risk assessment of economic security in higher education institutions is made.

Key words: threats, risks, methods of risk assessment, institutions of higher education, economic security, economic security of higher education institutions.

УДК 330.8:338.2:378

Бреус С.В.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту
Київський національний університет
технологій та дизайну

Постановка проблеми. Вища освіта є фундаментом та гарантією розвитку держави. Заклади вищої освіти, які в сучасних умовах є провідниками інновацій та центрами знань, знаходяться під впливом низки чинників, що породжують та формують загрози їх ефективному функціонуванню, стану їх захищеності, а отже, економічній безпеці та розвитку системи вищої освіти загалом. Зважаючи на сутність закладів вищої освіти (ЗВО) та можливості їх розгляду як суб'єктів господарювання та елементів соціально-економічної системи, під час дослідження загроз економічній безпеці вишів доцільно враховувати загрози як на макрорівні, так і на макрорівні. У зв'язку із зазначеним важливого значення набуває виокремлення загроз та ризиків економічній безпеці закладів вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні аспекти дослідження загроз та ризиків у контексті забезпечення економічної безпеки розглянуто у публікаціях [1–28; 32–34], з погляду забезпечення економічної безпеки закладів вищої освіти проблематика загроз та ризиків висвітлена в працях [29–31]. Проте, зважаючи на наявність

значної кількості публікацій за проблематикою економічної безпеки, слід зазначити, що потребують детальнішого розгляду аспекти, пов'язані з можливістю використання методів оцінювання загроз економічній безпеці ЗВО.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні загроз економічній безпеці закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виявлення чинників ризику, небезпек та загроз є одним із найважливіших завдань забезпечення економічної безпеки у сфері освіти [1]. Від правильної ідентифікації загроз, вибору методу оцінювання загроз та ризиків залежить рівень адекватності оцінювання економічної безпеки загалом та закладів вищої освіти (ЗВО) зокрема.

Системних сформованих класифікацій загроз економічній безпеці закладів вищої освіти в науковій літературі не наводиться, отже, доцільно здійснити дослідження загроз за різними ознаками, враховуючи не тільки значення ЗВО як суб'єктів господарювання, а й їх вплив на розвиток економіки держави загалом. Таким чином, для визначення загроз економічній безпеці закладів вищої

освіти доцільним вбачається наведення їх класифікації за різними ієрархічними рівнями (національній безпеці, економічній безпеці держави, економічній безпеці підприємства), зазначене зумовлюється амбівалентністю поняття «вища освіта» та дуальністю ЗВО за їх функціональними ознаками.

Зважаючи на наявні класифікації загроз за різними ознаками, слід зазначити, що вони є досить умовними, оскільки загрози, які належать до тих чи інших видів за різними ознаками, можуть бути одночасно віднесені до декількох із них, залежно від різних аспектів: особливостей функціонування суб'єктів господарювання чи рівня їх інтегрованості в національну економіку, стану їх захищеності (економічної безпеки) тощо, часто реальні загрози вміщують декілька ознак.

Аналізуючи класифікації загроз, наведених у працях різних авторів, слід зазначити, що вони не можуть бути повною мірою використані для ідентифікації загроз саме закладами вищої освіти, зважаючи при цьому на існування тісного зв'язку між вищою освітою, її якістю і продуктом закладів вищої освіти – знаннями, вміннями, навичками тощо з урахуванням перспективності їх використання для забезпечення потреб економіки, вимог ринку праці та роботодавців і економічним зростанням держави.

За своєю сутністю загрози економічній безпеці можна вважати дестабілізуючими чинниками, які потребують дослідження задля виявлення взаємозв'язку між ознаками, оцінювання їхнього впливу та виявлення залежності в детермінованих та стохастичних моделях.

Серед чинників, що впливають на економічну безпеку, виділяють дві групи: позитивні і деструктивні (загрози) [2], при цьому до ступенів деструктивних чинників належать такі [3, с. 353]:

1. Ймовірність виникнення обстановки, здатної породити небезпеку (поява зони ризику).

2. Провокаційні дії або засіб тиску (виклик).

3. Реальна можливість заподіяти зло, завдати шкоди (небезпека).

4. Намір завдати шкоди або ненавмисний небезпечний збіг обставин (загроза).

Вважається за доцільне навести класифікацію загроз економічній безпеці закладів вищої освіти з виокремленням їх у межах вказаних ознак на основі проведеного ієрархічного аналізу, який пов'язаний з наявністю причинно-наслідкових зв'язків, що дає змогу визначити послідовність появи загроз та віднести їх до закладів вищої освіти.

З огляду на сутність поняття «заклади вищої освіти», які можуть бути не лише суб'єктами господарювання, але й елементами соціально-економічної системи, до загроз економічній безпеці ЗВО з урахуванням класифікаційних ознак, наведених у працях [4; 5, с. 46–48; 6; 7, с. 12–13; 8–13], слід віднести такі:

1. За характером здійснення: явні (зменшення чисельності населення, кількості студентів у ЗВО тощо); приховані (підвищення рівня безробіття, зменшення рівня зайнятості, зниження конкурентоспроможності держави).

2. За ймовірністю реалізації: реальні (зменшення кількості ЗВО); потенційні (зменшення обсягів державного фінансування).

3. За механізмом впливу: опосередковані (недосконалість механізму державного регулювання вищої освіти); безпосередні (недостатній рівень розвитку ринкового механізму регулювання вищої освіти), які прямо викликають негативні наслідки.

4. За місцем виникнення: зовнішні (загрози з боку іноземних ЗВО – конкурентів); внутрішні (висока мобільність робочої сили, локалізація випускників у великих містах).

5. За можливістю впливу на загрози та джерела їх виникнення: керовані (збільшення обсягу державного фінансування, збільшення обсягу бюджетного замовлення у ЗВО та інших джерел фінансування ЗВО, а також плати за навчання студентів у них за рахунок коштів фізичних та юридичних осіб); некеровані (перевага одних спеціальностей над іншими залежно від вимог ринку праці та роботодавців і, як наслідок, зменшення або збільшення кількості студентів).

6. За часом прояву деструктивного впливу: актуальні (зменшення кількості робочих місць); перспективні (виникнення економічних криз; занепад окремих секторів промисловості тощо).

7. За умовами, що виникають у зовнішньому та внутрішньому середовищі об'єкта безпеки залежно від періоду їх ліквідації: поточні (зменшення кількості студентів ЗВО); короткотермінові (зменшення вчених ЗВО); довготермінові (руйнація промисловості внаслідок відсутності чи зменшення кількості висококваліфікованих фахівців – випускників ЗВО).

8. За механізмом впливу: прямі (безпосередні) – зменшення кількості студентів ЗВО; непрямі (опосередковані) – руйнація промисловості внаслідок відсутності чи зменшення кількості висококваліфікованих фахівців – випускників ЗВО).

9. За можливістю прогнозування: прогнозовані (зменшення чисельності студентів вітчизняних ЗВО, чисельності вчених вітчизняних ЗВО); непрогнозовані (підвищення мобільності студентів та вчених ЗВО).

10. За тривалістю дії: постійні (економічні чинники, такі як зниження рівня доходів населення); тимчасові (зокрема воєнні – зовнішня агресія).

12. За характером впливу: прямі (демографічні чинники, такі як зменшення кількості населення); непрямі (економічні чинники – зростання рівня бідності).

З погляду забезпечення економічної безпеки закладів вищої освіти слід зазначити, що ступінь

впливу зовнішніх та внутрішніх загроз на стан їх економічної безпеки піддається постійним змінам у зв'язку з динамічним розвитком економіки та суспільства і нарощуванням процесів глобалізації. При цьому деструктивний вплив можуть справляти як внутрішні, так і зовнішні загрози.

Зважаючи на те, що сутність економічної безпеки ЗВО проявляється в можливості запобігання загроз та розробленні заходів щодо їх подолання [14], важливого значення набуває їх своєчасне виявлення, попередження і нейтралізація.

Одним із важливих завдань у забезпеченні економічної безпеки ЗВО є виявлення загроз, напряму та сили їх впливу й оцінювання ризиків. В економічній літературі відсутня єдина система класифікації ризиків. Зважаючи на наведену систему класифікації загроз, ризики можна поділяти таким же чином задля можливості її узагальнення як інструментарію оцінювання ризиків. Таким чином, насамперед доцільно виявити загрози, ідентифікувати їх за певними ознаками та оцінити силу їх впливу на економічну безпеку закладів вищої освіти.

Доцільно погодитися з С.М. Марущак [15], що «ризик зумовлюють різні чинники: зовнішні та внутрішні, контрольовані та неконтрольовані». Таким чином, загрози та ймовірність їх здійснення – ризик – чинять постійний вплив на економічну безпеку, і за рахунок регулювання ризику можна підвищити рівень економічної безпеки, зокрема ЗВО.

Основним джерелом ризику є внутрішня і зовнішня невизначеність [16]. Послідовність оцінювання ризиків може бути такою: виявлення джерел ризиків, ідентифікація ризиків, оцінювання рівня ризиків (якісний, кількісний аналіз), визначення мінімально допустимого граничного, порогового значення ризиків, узагальнення результатів аналізу ризиків, розроблення заходів зниження ризиків.

Реалізація зазначеного передбачає використання різних методів оцінювання ризиків, які в загальному вигляді поділяються на дві групи: якісні та кількісні. Така класифікація є найпоширенішою з погляду забезпечення економічної безпеки, зокрема ЗВО [17].

Кількісні поділяються на такі підгрупи [15]: 1) апіорні – ґрунтуються на теоретичних положеннях та формують вимоги, що стосуються результатів рішень, які приймаються; 2) емпіричні – ґрунтуються на вивченні минулих подій та опрацюванні інформації, зокрема статистичної.

При цьому виявлення джерел ризиків, їх ідентифікація відбувається на основі якісного оцінювання ризиків або з урахуванням конкретної ситуації, що передбачає використання кількісної оцінки. Оцінювання рівня ризиків та визначення мінімального допустимого граничного, порогового значення ризиків та розроблення заходів щодо їх зниження здійснюється за допомогою кількісного оцінювання ризиків.

Також є інші класифікації методів оцінювання ризиків. Зокрема, методи оцінювання ризиків поділяються на три групи [18]:

- методи оцінювання ризиків в умовах визначеності – характеризуються наявністю повної інформації про ризикової ситуації;

- методи оцінювання ризиків в умовах часткової невизначеності, для них характерна наявність інформації про ризикової ситуації у вигляді частоти появи ризикових подій;

- методи оцінювання ризиків в умовах повної невизначеності, які характеризуються повною відсутністю інформації про ризикової ситуації за можливості залучення фахівців і експертів для часткового зняття невизначеності.

У теоретичних джерелах [19] зустрічається є класифікація методів оцінки ризиків:

- експертні методи – метод анкетування, метод інтерв'ю, побудова карти ризиків;

- статистичні методи (VaR (CFaR), Stress Testing);

- аналітичні методи – фінансовий аналіз, аналіз документації, аналіз бізнес-процесів, Benchmarking, факторний аналіз.

Основне завдання під час здійснення якісного аналізу ризиків полягає у тому, щоб визначити види ризику, чинники, які сприяють його виникненню, оцінити ступінь їх небезпеки. Часто під час здійснення якісного аналізу ризиків може бути визначений і кількісний результат, який передбачає вартісну оцінку збитків та заходів мінімізації ризиків і методичний підхід до кількісного оцінювання ризиків. Результати якісного аналізу можуть бути вихідною інформацією для кількісного [20, с. 172–173].

Серед методів оцінювання економічної безпеки виділяють методи комплексної оцінки загроз (інтегральна оцінка ризику, оцінка ефективності захисних заходів) [21]. Ці методи передбачають оцінювання ризиків та виявлення загроз як окремого елемента аналізу без установлення взаємозв'язку з економічною безпекою чи її рівнями.

До методів якісного оцінювання ризиків відносяться:

1. Експертні методи, що ґрунтуються на суб'єктивній оцінці очікуваних параметрів, найпоширенішим із них є метод експертних оцінок, сутність якого полягає в отриманні необхідної інформації щодо ризиків на основі оброблення відповідей експертів.

Перевагами являються простота розрахунку, можливість використання для прийняття ефективних рішень за умови досвідченості фахівців, експертів та відсутності.

Недолік полягає в тому, що параметри ризику встановлюються експертним шляхом, отже, математично можуть бути невірними, їх результат може не бути підтверджений експериментальним шляхом, тобто присутній високий рівень суб'єктивізму під час надання оцінок експертами.

2. Метод рейтингових оцінок або ранжування, полягає в урахуванні індивідуальності конкретної ситуації, де вибір рішення пов'язаний з ризиком. Може розглядатись як різновид методу експертних оцінок за умови залучення експертів.

Цей метод передбачає наявність таких елементів: системи оціночних коефіцієнтів і, якщо необхідно, шкали ваг цих коефіцієнтів; шкали оцінки значень одержаних показників; методики розрахунку остаточного рейтингу.

Перевага полягає у наявності певних еталонних значень для порівняння, що передбачає обчислення рейтингу методом відстаней або різниць між реальними та еталонними значеннями. Під час визначення остаточного рейтингу ранжуються не значення, а відстані.

Недоліки полягають у тому, що під час використання цього методу можливий вибір неправильного еталона, оціночні коефіцієнти мають межі дії, не враховуються усі чинники, що в загальному вигляді обмежує коло його дії та може привести до хибних результатів.

3. Метод контрольних списків – полягає у використанні складених попередньо списків ризиків. Кожному з них надається кількісна оцінка, потім відбувається ранжування відповідно до поданого значення. Головними вимогами цього методу є достатня кількість ризиків та об'єктивність визначення чисельного значення вагових коефіцієнтів.

Перевага методу полягає в тому, що за його допомогою можна проводити аналіз помилок минулого.

До недоліків цього методу можна віднести: складність формування списку та його інтерпретації; можливість розширення списку може привести до втрати керованості ним; можливість його використання лише під час ідентифікації ризиків; не є самостійним методом, а лише доповненням до інших.

До кількісних методів оцінювання ризиків належать [22]:

1. Метод аналогій (метод використання аналогів) передбачає оцінку ризику на основі створення бази аналогічних об'єктів, виявлення залежності, що можуть бути перенесені на об'єкт, для якого проводиться оцінювання ризиків за цим методом, задля здійснення прогнозування його розвитку.

Основними перевагами є простота та можливість його використання як основи для оцінки ризиків за кількісними методами.

Недоліком цього методу є те, що база даних має включати лише аналогічні об'єкти, але для оцінювання економічної безпеки ЗВО як елементів соціально-економічної системи немає однакових об'єктів для аналізу. Якщо порівнювати з іншими країнами, то інформація для аналізу не буде повно відображати специфіку діяльності вітчизняних закладів вищої освіти.

2. Аналіз чутливості полягає в дослідженні впливу окремих чинників з визначенням їх критич-

них значень на результативний показник шляхом розрахунку коефіцієнта еластичності (відношення процентної зміни результативного показника до процентної зміни чинника).

До переваг цього методу слід віднести простоту розрахунку та те, що він дає змогу визначити за рахунок розрахунку коефіцієнта еластичності напрями подальших досліджень (чим більше значення цього коефіцієнта, тим більше уваги потрібно звертати на чинник, який привів до такої його зміни).

Недоліками цього методу є такі: можливість врахування зміни коефіцієнта еластичності лише за зміни одного чинника, що за умови, якщо досліджується багато чинників, робить процес оцінки трудомістким; не є самостійним інструментом оцінювання, оскільки після його використання виникає потреба в додатковому дослідженні чинників, які формують коефіцієнт еластичності, його можна розглядати як проміжний аналіз для подальшого використання аналізу сценаріїв (зокрема, базового чи найбільш ймовірного, оптимістичного та песимістичного) та здійснення на його основі процесу прогнозування.

3. Аналіз методами імітаційного моделювання. Загалом сутність імітаційного моделювання полягає у тому, що відбувається заміна динамічної системи імітатором, з яким проводяться експерименти задля одержання інформації про цю систему. Імітаційні моделі є алгоритмічними, вони можуть бути детермінованими та стохастичними. Під час використання стохастичної моделі з використанням генераторів випадкових чисел імітується вплив невизначених та випадкових чинників. Такий метод імітаційного моделювання дістав назву методу статистичного моделювання (статистичних прогонів, чи методу Монте-Карло). Натепер цей метод вважається одним із найефективніших методів дослідження складних систем, а часто і єдиним практично доступним методом отримання нової інформації щодо поведінки гіпотетичної системи (на етапі її проектування).

У практиці поширений для використання різновид методу імітаційного моделювання – метод Монте-Карло (інакше він називається імітаційним моделюванням методом Монте-Карло, статистичних прогонів). Модель, отримана за допомогою цього методу, є стохастичною. В сучасних умовах цей метод є одним із найефективніших методів дослідження складних систем та отримання нової інформації щодо поведінки гіпотетичної системи.

Метод Монте-Карло як метод імітації для приблизного відтворення реальних явищ об'єднує аналіз чутливості розподілу ймовірностей вхідних змінних. Цей метод дає можливість побудувати модель, мінімізуючи дані, та максимізувати значення даних, які використовуються в моделі [23, с. 70]. Він дає змогу кількісно розв'язати математичні завдання за допомогою моделювання випадкових величин

із використанням генераторів випадкових чисел. Під час використання цього методу здійснюється розрахунок сценаріїв розвитку подій, стандартне відхилення та коефіцієнт ймовірності, що свідчать про найбільш ймовірні втрати та ризик.

Основна перевага полягає у тому, що у результаті використання цього методу буде отриманий досить точний прогноз за рахунок автоматичного моделювання сценаріїв.

До недоліків слід віднести високу складність розрахунку, значний рівень використання ймовірних характеристик, і відповідну потребу у використанні електронно-обчислювальної техніки.

4. Аналіз ризику можливих збитків. Деякі науковці [24–25] зазначають про необхідність розгляду цього методу як відокремленого від статистичного аналізу. При цьому є також бачення його як сутності статистичного аналізу [26].

Згідно з цим методом здійснюється розрахунок ймовірностей виникнення втрат на основі аналізу усіх статистичних даних, що мають стосунок до дослідження, та виділяються області (зони) ризику (областю ризику називається певна зона загальних втрат, у межах яких втрати не перевищують граничного значення встановленого рівня ризику). Виділяють такі області ризику:

- безризикова зона (стандартна) – відсутність випадкових збитків з гарантією одержання прибутку, коефіцієнт ризику дорівнює 0;

- зона допустимого ризику (задовільна – мінімального ризику) – випадкові збитки можуть мати місце, але вони менші очікуваного прибутку, коефіцієнт ризику знаходиться в межах 0–0,25;

- зона критичного ризику (гранична – підвищеного ризику) – у цій зоні наявною є можливість збитків, які перевищують величину очікуваного прибутку, що може призвести до втрати усіх вкладених коштів, коефіцієнт ризику знаходиться в межах 0,25–0,5. Інколи окремо виділяють сумнівну зону (критичного ризику), коефіцієнт ризику дорівнює 0,5–0,75;

- зона катастрофічного ризику (безнадійна – неприпустимого ризику) – може виникнути банкрутство, ця зона характеризується втратами, порівнянними з розміром власних коштів підприємства, коефіцієнт ризику знаходиться в межах 0,75–1,0.

Перевага цього методу полягає в простоті розрахунків, можна здійснити прогнозування на основі виявлених тенденцій, які зберігаються і в прогнозному періоді, результат оцінювання підтверджує свою ефективність для оцінювання в тривалі періоди часу.

До основних недоліків методу належить потреба у великому масиві вихідних даних (не менше 3–5 років), результат оцінювання для короткотермінової оцінки колишніх закономірностей не дає точного результату.

Зважаючи на вказане, слід зазначити, що з позиції розгляду ЗВО як суб'єкта господарювання

аналіз ризику можливих збитків як метод може бути використаний, але для ЗВО як елемента соціально-економічної системи він не дасть точного результату у зв'язку з відсутністю специфічних вихідних даних, важливих для суб'єкта господарювання.

У науковій літературі є також підхід, описаний у працях [27–28], згідно з яким поняття «ризик» та «загроза» відрізняються одне від одного з позиції можливості нанесення збитку. Ризик завжди є, але не обов'язково призводить до втрат, а загроза за умови її усунення ніколи не сприятиме підвищенню економічної безпеки. У працях [29–31] досліджено сутність категорій «небезпека», «економічна небезпека», «загроза», «ризик» та наведені їх авторські визначення, зважаючи на які, слід зазначити, що ризики виступають як деталізація загроз і можуть привести у результаті негативного впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища до нарощування обсягів втрат у соціально-економічній сфері держави, що також справить негативний вплив на діяльність закладів вищої освіти не тільки як суб'єктів господарювання, але і як елементів соціально-економічної системи. При цьому проміжним станом між ризиком і загрозою є стан небезпеки загалом і економічної зокрема.

До кількісних методів також відносять статистичний аналіз, який ґрунтується на теорії ймовірності розподілу випадкових величин. Розвиток теорії ймовірності вважається першим способом урахування невизначеності [15; 32].

У середині ХХ століття науковці Дж. Севідж, Дьєрдь Пойя, Г. Кайберг, П. Фішберн, Бр. де Фінетті та ін. у своїх наукових працях зазначали, що не завжди для оцінки невизначеності та породженого нею ризику можна використовувати методи теорії ймовірностей, оскільки вони часто виявлялися неадекватними [15; 33–34], адже особа, що приймає рішення, задає ймовірностям точкові значення, керуючись власними очікуваннями з огляду на ті чи інші аспекти, тому природним є піддати сумніву достовірність імовірнісних оцінок [15].

Згідно з цим методом, для розрахунку ймовірності ризику аналізуються всі статистичні дані, що відносяться до результативності здійснення розглянутих операцій. Розраховуються такі показники: ймовірність настання випадкової події, середнє очікуване значення досліджуваної випадкової величини, дисперсія, стандартне (середньоквадратичне) відхилення та коефіцієнт варіації. Хоча інколи ці показники розраховуються окремо. Статистичний метод є найточнішим та найобґрунтованішим методом оцінки ризику за наявності статистичної інформації за великий проміжок часу.

Перевага полягає в знанні історії подій, що дає можливість первинного формування погляду на минулі пріоритети, що особливо важливо під час формування різних нових технологій.

Недолік полягає в тому, що підприємство не аналізує джерела походження ризику, а приймає ризик як цілісну величину.

У контексті розгляду методів оцінювання загроз економічній безпеці закладів вищої освіти вважається за доцільне розглядати метод аналізу ризику можливих збитків та статистичний аналіз окремо.

Висновки з проведеного дослідження. З огляду на вищезазначене, слід відзначити, що виявлення загроз, чинників ризику та їх оцінювання є в сучасних умовах важливим аспектом забезпечення економічної безпеки загалом та закладів вищої освіти зокрема. Слід зазначити, що жоден із розглянутих методів не є універсальним, їх бажано використовувати в комплексі, що передбачає в подальшому розроблення методичного підходу до оцінювання ризиків ЗВО на основі комбінування переваг окремих методів, зокрема статистичного та імітаційного моделювання методом Монте-Карло задля отримання у результаті точного прогнозу рівня загроз економічній безпеці закладів вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мамедов А.А. Государственное регулирование в сфере высшего образования / А.А. Мамедов // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Юридические науки. 2011. № 2. С. 29–39.
2. Орлик О.В. Аналіз факторів впливу на економічну безпеку підприємств та методи захисту від загроз і нейтралізації їх наслідків / О.В. Орлик. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2996>.
3. Безопасность жизнедеятельности [Текст] / [Л.А. Михайлов, В.П. Соломин, Т.А. Беспамятных и др.]; под. ред. Л.А. Михайлова. СПб.: Питер, 2012. 461 с.
4. Пирожков С.І. Концептуальні підходи до формування системи національної безпеки України // Стратегічна панорама, № 1, 2003. URL: http://www.niss.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=pmb0&issue=2003_1.
5. Маслій О.А. Оцінювання впливу загроз на рівень економічної безпеки національної економіки. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Полтава, 2015. 260 с.
6. Зеркалов Д.В. Экономические проблемы : хрестоматия / Д.В. Зеркалов. К.: Наук. світ, 2008. 143 с.
7. Зеркалов Д.В. Экономическая безопасность: монография / Д.В. Зеркалов. К.: Основа, 2011. 586 с.
8. Економічна безпека підприємств, організацій та установ: Навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / [В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко та ін.]. К.: Правова єдність, 2009. 544 с.
9. Куркін М.В., Понікаров В.Д., Назаренко Д.В. Контроль та захист економічної безпеки діяльності підприємства : навч. посібник / М.В. Куркін, В.Д. Понікаров, Д.В. Назаренко. Х.: ФОП Павленко О.Г.; ВД «ІНЖЕК», 2010. 300 с.
10. Кравчук О.Я., Кравчук П.Я. Діагностика та механізм забезпечення корпоративної безпеки підприємства: Монографія / О.Я. Кравчук, П.Я. Кравчук. Луцьк: ВОРВП «Надстир'я», 2008. 286 с.
11. Кузнецова І.О. Класифікація загроз економічній безпеці підприємства / І.О. Кузнецова, О.О. Кюне // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць; за ред. М.І. Зверякова (голов. ред.) та ін. Одеса: Одеський національний економічний університет. 2015. Вип. 3. № 58. С. 120–128.
12. Молодецька О.М. Сучасні підходи до класифікації загроз економічній безпеці підприємства / О.М. Молодецька. URL: http://www.rusnauka.com/27_NNM_2009/Economics/52045.doc.htm.
13. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / Геєць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк О.І. та ін.; за ред. Гейця В.М.: Монографія. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. 240 с.
14. Мартинюк В.П. Економічна безпека вищих навчальних закладів в Україні: передумови оцінювання / В.П. Мартинюк // Економіка Менеджмент Підприємництво, 2013. № 25(II). С. 193–198. URL: <http://eme.ucoz.ua/pdf/252/24.pdf>.
15. Марущак С.М. Комплексна оцінка ризику в процесі забезпечення економічної безпеки підприємства / С.М. Марущак // Наукові праці. 208. Том 99. Випуск 86. С. 108–114. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/economy/2008/99-86-19.pdf>.
16. Користін О.Є., Барановський О.І., Герасименко Л.В., Доля Л.М., Калюк О.М. Економічна безпека / О.Є. Користін, О.І. Барановський, Л.В. Герасименко, Л.М. Доля, О.М. Калюк. К.: Центр учбової літератури, 2010. 368 с.
17. Дикань В.Л., Воловельська І.В., Маковоз О.В. Економічна безпека підприємства [Текст]: навч. посібник / В.Л. Дикань, І.В. Воловельська, О.В. Маковоз. Харків: УкрДАЗТ, 2011. 266 с.
18. Туриянская М.М. Стратегические аспекты антикризисного управления туристскими предприятиями / М.М. Туриянская // Культура народов Причерноморья. 2012. № 236. С. 93–97.
19. Ступаков В.С., Токаренко Г.С. Риск-менеджмент: учеб. пособие. М.: Финансы и статистика. 2005. 288 с.
20. Доценко І.О. Методичні основи оцінки ризиків підприємницької діяльності як складової системи управління економічною безпекою підприємства // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». 2011. Вип. 5(4). С. 171–176.
21. Довбня С.Б., Гічова Н.Ю. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства / С.Б. Довбня, Н.Ю. Гічова // Фінанси України. 2008. № 4. С. 88–97.
22. Завора Т.М., Лебедин А.Г. Методичні основи оцінювання ризиків в контексті забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства / Т.М. Завора, А.Г. Лебедин // Економіка і регіон № 1(50). 2015. ПолтНТУ. С. 80–88.
23. Літнарівич Р.М. Теоретико-методологічні аспекти і базові принципи функціонування наукової школи в рамках професійної освіти. Монографія. МEGУ, Рівне, 383 с.
24. Вітлінський В.В., Г.І. Великоіваненко. Ризикологія в економіці та підприємстві : [монографія] / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко. К.: КНЕУ, 2004. 480 с.
25. Клименко С.М., Дуброва О.С. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків : [навч. посібник] / С.М. Клименко, О.С. Дуброва. К.: КНЕУ, 2005. 252 с.

26. Риски в современном бизнесе / П.Г. Грабовый, С.Н. Петрова, С.И. Полтавцев [и др.]. М.: Издательство «Аланс», 1994. 200 с.

27. Перехрест Л.М. Вплив ризиків та загроз на фінансову безпеку банків / Л.М. Перехрест // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: Збірник наукових праць НАН України. ІРД. Львів, 2008. № 1(69). С. 271–279.

28. Яременко С.М. Забезпечення економічної безпеки діяльності банків: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / С.М. Яременко. К., 2010. 20 с.

29. Денисенко М.П., Бреус С.В. Системні загрози як чинник погіршення економічної безпеки вищих навчальних закладів / М.П. Денисенко, С.В. Бреус // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Випуск 16. Частина 1. С. 76–80. URL: <https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/8845>.

30. Денисенко М.П., Бреус С.В. Економічна безпека ВНЗ у регіональному розрізі: дослідження сутності ризику, безпеки та економічної небезпеки / М.П. Денисенко, С.В. Бреус // Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор». – 2017. Випуск 4-1(43). С. 79–85. URL: <http://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/8849>.

31. Kasych A., Breus S., Khaustova Ye. Investigation of risk in the activities of higher education institutions in the context of securing their economic safety / A. Kasych, S. Breus, Ye. Khaustova // Technology audit and production reserves. 2017. № 6/4(38). P. 30–34. URL: <http://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/8931>.

32. Недосекин А.О. Нечетко-множественный анализ рисков фондовых инвестиций. СПб.: Типография «Сезам», 2002. URL: http://sedok.narod.ru/sc_group.html.

33. Ковальов Д., Сухорукова Т. Економічна безпека підприємства // Економіка України. 1998. № 10. С. 48–52.

34. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность) / Под ред. Е.А. Олейникова. М.: ЗАО «Бизнес-ИНТЕЛ-Синтез», 1997. 288 с.